

PORDÁNY SAROLTA

VISSZA, VAGY ELŐRE? INNOVATÍV KÖZMŰVELŐDÉSI
KEZDEMÉNYEZÉSEKBeke Pál – Deme Tamás (szerk.): *A szabadművelődéstől a közösségi művelődésig*

Az év szakkönyvét veszi a kezébe a szabadművelődés–népművelés–köz művelődés közösségfejlesztés–közösségi művelődés iránt érdeklődő olvasó. Kénytelen vagyok a szakterület valamennyi ismertebb megnevezését felsorolni, ugyanis a Beke Pál és Deme Tamás szerkesztésében most megjelent *A szabadművelődéstől a közösségi művelődésig* című cikkgyűjtemény¹ szerzői is használják valamennyit. A korábban már hivatalosan is elfogadott *szabadművelődés* ismert kifejezés, a *közösségi művelődés* elnevezést viszont a szerkesztők ajánlják egy új szakmai önmeghatározáshoz. A könyv címe azért elgondolkodtató és külön értelmezést igénylő, mert ez idáig a szakterület következetes megnevezésére sem korszakhoz, sem szakmai tartalomhoz társítható meghatározásokat nem sikerült kialakítanunk, azokat máig önkényesen, érzelmi alapon használja szinte mindenki. Különösen a „célcsoport”, a lakosság tanácsstalan. Ugyan a hatályos, 1997. évi CXL törvény az 1976. évi V. törvényben használt *köz művelődés* szak kifejezést viszi tovább, mégis elmondhatjuk, hogy máig kaotikus nemcsak a területnek, de a foglalkozásnak a megnevezése is. Beke Pál – a hajdani népművelő képzést egyre jobban elfelejtetni kívánó, jelenlegi felsőoktatást kifizetve – leír egy anekdotát arról a nagymamáról, aki unokája diplomaosztójára indulva falubeli szomszédja kérdésére belebonyolódik a kulturális-menedzser szóba, és azt válaszolja, hogy az ő unokája bizony „menedzserkalkulátor” lesz. (19. o.) A megnevezésről való elmélkedést még aktuálisabbá teszi, hogy a kötet egyik legkiemelkedőbb elemzése, amelyet Kovalcsik József 1989-ben írt, *A köz művelődéstől a szabadművelődésig* címet viseli. (346–366. o.) Kovalcsik reformelképzelései szerint „... vissza kell térni a demokratikus konszenzusnak, a kölcsönös toleranciának nagyobb teret nyújtó szabadművelődési rendszerhez, mely történelmi kísérletként 1945 és 1948 között a kor lehetőségeihez képest figyelemre méltó eredményeket ért el, s nem, mint művelődési rendszer bukott meg, hanem a kialakuló diktatórikus viszonyok nyomán folszámolták.” (348. o.) Akkor most vissza, vagy előre?

A Széphalom Könyvműhely négyszáz oldalas, frissen megjelent kiadványában 30 írás olvasható 16 szerző: Beke Pál, Koncz Gábor, Varga A. Tamás, Balipap Ferenc, Udvardi-Lakos Endre, Znorovszky Attila, Péterfi Ferenc, Makovecz Imre, Köpf László, Mátyus Aliz, Deme Tamás, Kocsis István, Kemény Bertalan, Sz. Tóth János, Vercseg Ilona, Kovalcsik József tollából. A cikkek írói a szakma elmúlt harminc-negyven évének kiemelkedő személyiségei, akik önkéntes segítőként (Kemény Bertalan, Makovecz Imre) vagy professzionális kutatóként formálták a hazai köz művelődés közelmúltját. Nevüket, kezdeményezéseiket, publikációikat a szakma idősebbjei ismerik, a művelődési házakban dolgozó fiatalok pedig kollégáiktól hallottak vagy hallanak majd történeteikről, nézeteikről. A szerkesztők: Beke Pál, „népművelő képzettségű szerző, ... aki 1975-től folyamatosan a Népművelési Intézetnél, majd jogutódjainál dolgozott” (385. o.),

Deme Tamás, „dr. – tanár, pedagógiai kutató. 1973-tól 1990-ig a Népművelési (Művelődéskutató) Intézet tudományos munkatársa. (391. o.) Mindketten szerzőként is szerepelnek a könyvben. Beke Pál négy írással és a fejezetek közötti hangulatformáló történetekkel, a kötet negyed részét kitevő, közel 100 oldal megírásával a legmeghatározóbb szerző. Remélem, jól számoltam össze az oldalakat, ugyanis a tartalomjegyzék pontatlansága, elnagyoltsága miatt nem derül ki, hogy a szerkesztőpáros melyik tagja írta a fejezeteket követő szerkesztői megjegyzéseket. A szerkesztők azonosíthatóságának nehézségével nem csupán egy részletkérdést vetek fel, hanem meglehetősen fontosat, ugyanis a *Bevezetés*, a *Tanulások* és a *Jövőbeni feladatok* címet viselő szerkesztői megjegyzések több helyen is vitára szólítják fel az olvasót: „A művelődési otthon egyáltalán nem vált a társadalmi változások motorjává. Nem lett a helyi társadalmat fejlesztő, informáló és szervező, a civil szervezeteknek természetességgel helyet adó intézmény, hanem visszaszűrte ugyanolyan unalmassá, amilyen korábban általában volt. Gyanítom, hogy ez nem mindennyire és nem minden esetben igaz. Remélem, hogy provokatív megjegyzésekre reagálva megjelennek majd azok az írások, amelyek példákkal cáfolják számukra vélhetően bosszantó állításomat. Érdeklődve, kíváncsian és szeretettel várom.” (211. o.) De ki várja a válaszokat?

Nem lehet tudni biztosan azt sem, hogy a szerkesztők közös javaslatáról van-e szó a *Jövőbeni feladatok* című írásban megfogalmazottak esetében. „A ... feladatok nem nagyon lehetnek mások, mint amiféle '94-ben, illetve '98-ban javasoltunk; ... társadalomfejlesztési alapot, térségi közösség- és társadalomfejlesztőket, közösség- és társadalomfejlesztő hivatalt, képzési rendszert ...” (342. o.)

Segítette volna a megértést, és könnyítette volna a könyv használatát, ha a kötetben szereplő írásoknak a keletkezési dátuma és a tárgykörére utaló kulcsszavai a tartalomjegyzékben is szerepelnek. Így viszont azokat csak *Az idézett szerzők és források; további ajánlott irodalom* című mellékletből lehet megtudni. A szerzők által megfogalmazott címek nem mindig segítik a tájékozódást. Makovecz Imre írásának például, amelyben a faluházak építésének kezdetéről és az ebben a munkában vele együtt dolgozó népművelőkről fogalmaz meg visszaemlékező sorokat, a *Dráma* címet adta; Mátyus Aliz pedig *Közös sors* címen írta meg a munkásszállás-kísérletekről szóló visszatekintését.

A könyv borítóján a *tanulmánygyűjtemény* műfaji meghatározás olvasható. Nos, ez ne tévesszen meg senkit! Ez a könyv más, mint lábjegyzetekkel, hivatkozásokkal, tudományos módszerekkel gúzsba kötött társai. Szigorúan nézve csak négy írás felel meg a tanulmány műfaj követelményeinek: Koncz Gábor (1985): *Komplex elemzés a művelődési otthonokról. (1945–1985.)*, Köpf László (1991): *Viták a művelődési otthonokról a '80-as évek második felében* és Balipap Ferenc (1988): *Innovációs törekvések a hetvenes évek művelődési otthonaiban (részlet)*, Kovalcsik József: *A köz művelődéstől a szabadművelődésig. Miért kell kulturális reform?* (1989) Találhatunk a kötetben *szociográfiai írást*, (Mátyus Aliz – 1975), *visszaemlékezéseket* (Kocsis István – 2002), Deme Tamás (a keletkezés dátuma nincs feltüntetve), Makovecz Imre – 1988), *módszertani leírást* – Varga A. Tamás (1988), *felhívást*

¹ Beke Pál – Deme Tamás (szerk.): *A szabadművelődéstől a közösségi művelődésig*. Tanulmánygyűjtemény. Budapest, 2003, Széphalom Könyvműhely. 399 o.

(1990), *reformprogramot* (Kovalcsik József – 1989, Beke Pál (2001), Sz. Tóth János (1984), konferencián elhangzott *felszólalást* (Balipap Ferenc – 1985), *beszámolót* (Péterfi Ferenc – 1988), és *interjút* (Mátyus Aliz – 1994).

A fenti felsorolásban a szerzők neve mellett azért tüntettem fel az írások keletkezési dátumát is, hogy látható legyen a kötetben szereplő publikációk időbeli megoszlása. Elgondolkodhunk arról, hogy a régi népművelési, közművelődési gyakorlatból milyen eseményeket, gondolatokat is érdemes újra „előhozni”, ismét a szakmai közbeszéd tárgyává tenni.

Beke Pál: *Közelharc, sok tételben* című előhangjában egy 70-es évekbeli tanácsi művelődési-osztályvezető által patronált és fedezett, közelebbről meg nem határozott KISZ-feladatokat végző klubvezető kirúgását idézi fel. A szerkesztő az *Utólagos magyarázatban* így indokolja a cikk huszonnyolc évvel későbbi ismételt megjelentetésének okát: „... azért idéztem, mert ezzel tudtam leginkább illusztrálni egy szakma (akkor úgy hívták: népművelés) önállósulását, magára találását, önálló és öntudatos professzióvá való növekedését.” (18. o.) Szombathelyi főiskolásként, 1975-ben biztosan olvastam a cikket, és magam is úgy érezhettem, hogy az nagyon „leleplező”. Mostani értelmezésem szerint inkább egy szakma teljes politikai kiszolgáltatottságát, a művelődés-ház-vezetők bábuként való rángatását és az egypártrendszer által táplált korrupciót és pitiáner bűnözést példázza a történet. Nos, a fenti sorok már jelzik is, hogy a múltat bemutató írások nagyon sokféle értelmezést engednek meg, és várhatóan különböző érzéseket, indulatokat, emlékeket hoznak felszínre az olvasókból.

I.

Az intézményfejlesztési törekvésekről ad képet az első fejezet 11 írása. Koncz Gábor: *Komplex elemzés a művelődési otthonokról (1945–1985) avagy „... a jó gyakorlat törvényre emelését gyorsítsuk meg ...”* című 72 oldalas tanulmánya részletes elemzést ad a népművelés-közművelődés történetének negyvenéves időszakáról. „Nem látogatják, mert nem változik, – és nem változik, mert nem látogatják” ezzel a sommás összefoglalással kezdi a művelődési otthonok második világháború utáni történetének elemzését a szerző. Négy fejezetben, részletes és pontos jegyzetanyaggal felvázolja a nyolcvanas évek közepéig meghozott intézkedéseket, szakmapolitikai programokat. A tanulmányban felvetett témakörök máig a legaktuálisabb szakmai vitapontok. A cikk további érdeme, hogy felidéz a Népművelési Intézet igen fontos kutatásait és azoknak a kutatóknak a nevét, akik sokat tettek azért, hogy ez a szakma tudományos alapokra épüljön. (A kutatók többsége sajnos mára már elhunyt a szakterületet, így a tudományos háttér meggyengült.) Valóban komplex elemzést olvashatunk Koncz Gábor tollából őszinte, szókimondó stílusban. A máig aktuális gondolatok sokaságából csak egyet idézek: „Úgy vélem, hogy az összevonas és közös fenntartás gondolatköréből alakult ki az ugyancsak logikus következtetés és törekvés: működjenek együtt a különböző közművelődési intézmények. ... érthetetlen a tevékenységében és épületében is elkülönült, lerobbant és szegény mozi, könyvtár, művelődési ház, helytörténeti gyűjtemény.” (88.o.)

A *nyitott ház kísérlettel* három írás is foglalkozik. Ez a program az Országos Közművelődési Tanács támogatásával indult 1976-ban, és formálisan 18 település intézménye, valójában sokkal több önkéntesen csatlakozó művelődési ház kapcsolódott be. Az írások közül kettő, Beke Pál: *Nyitott ház és vidéke,*

Varga A. Tamás: *A művelődési otthon funkcionális rendszere,* Balipap Ferenc: *Innovációs törekvések a hetvenes évek művelődési otthonaiban* című írásai összefoglaló jellegűek, bemutatják a kísérlet szakmai filozófiáját, főbb elveit és eredményeit. A kísérlet „atyja” és fő teoretikusa Varga A. Tamás volt, akinek írásából megismerhető a kísérlet (nevezhetjük mozgalomnak is) rendszerszerű megközelítése: „a tájékoztatósi, a kommunikációs és a kreatív szféra” (119.o.) leírása. A *nyitott ház kísérlet* indító alapkérdését így tette fel a szerző: „Mit csináljunk, ha az emberek nem akarnak művelődni?” A válasz olyan intézményi reform bevezetése volt, amely a nyitott, szolgáltató művelődési házak segítségével akart hatni az emberekre. A nyitott ház koncepcióban többnyire intézmények előterében elindított tevékenységek mára már professzionális szolgáltatásokká váltak. A vállalkozói és a civil szektor, no meg az Internet a kísérlet szinte valamennyi elemét (étkezési kultúra, öltözködési kultúra, lakáskultúra, testkultúra stb.) „kivitte” a művelődési házból, kisajátította, önálló üzleti területté tette. A kísérlet legtalálhatóbb értékelését Makovecz Imre írásában olvashatjuk: „Ferencz Istvánnak, a legendás hírű Kovács Borz Sándor növendékének diplomamunkája volt az alap, melyet Varga mozgalmához felhasznált. Ez a mozgalommá vált „előtér kísérlet” bontotta meg a szakkörök merev művelődési rendjét is, a népművelés merev ellenőri és értéket „osztó” kádergőgjét is. Befolyásolta persze ezeket a folyamatokat az akkor divatosá vált flexibilitás és a rendszerben gondolkodás sznob vágya is.” (169.o.)

A mozgalom teoretikus megközelítése filozófiai alapjának markánsan megfogalmazása olvasva („Az ember teljes időben tevékenykedik, él a társadalomban, és használja, teremti a kultúrát...” 115.o.) azért feltettem magamnak a kérdés, hogy miért is elevenítjük fel ezeket a gondolatokat.² A nyitott ház kísérletről szóló elméleti fejtegetések olvasásakor („Az történt itt, hogy az elmélet – szakemberei által – behatolt a gyakorlatba, hogy tőle felrisszüljön, meghatározódjon; és hogy a gyakorlatot hozzásegítse a benne rejlő kibontakozási (fejlesztési) lehetőségek legoptimálisabb érvényesüléséhez. – Balipap Ferenc, 131.o.) nekem Madách Imre intő szavai jutottak eszembe.³

„Nem a kakas szavára kezd virradni,
De a kakas kiált, merthogy virrad. –”

A kísérlethez nagyon sok jó szakmai felvetés kapcsolódott. Nagyon előremutató volt az a gondolat, hogy fel kell térképezni a települések lakosságának kulturális értékeit, és erre épülő szakmai szolgáltató intézményeket kell működtetni.

Máig aktuális és a tanulmánykötet egyik leginnovatívabb javaslatát tartalmazza Udvardi Lakos Endre: *A művelődési otthon mint egyesület* című írása. Ez az 1988-ban írt cikk már igazi rendszerváltó írás. Az egyesülési jog szabadságát biztosító törvény hiányában ugyan ekkor még csak a Magyar Népművelők Egyesületén belül működhettek az új, innovatív szakmai szervezetek,⁴ de már látható volt a civil szerveződések ereje. Elgondolkodtam a szerzőnek az állami felügyelet szerepéről írt mondatáról: „Az államnak az „új felállásban” éppen azon kell önködni, hogy kiszorítsa (támogatásmegvonással) a pusztán formális szervezeti működést, és egyre inkább csak valódi aktivitást, öntevékeny

² Markarjan: A marxista kultúraelmélet alapvonalai. Kossuth, 1971.

³ Madách Imre: Az ember tragédiája. Hetedik szín. Konstantinápolyban.

⁴ Ilyen új szervezet volt például az *Ifjúsági kultúra szakmai szervezet* is, amely a művelődési házakban, ifjúsági klubokban dolgozó ifjúsági referenseket fogta össze.

közösségi szerveződést támogasson. Ez azt is jelenti, hogy meg kell erősíteni felügyeleti tevékenységét." (151. o.) Úgy látom, hogy éppen ellentétes irányban erősítettük meg a szakfelügyeletet.

Nagyon tanulságos Mátyus Aliz interjúja is, melyet Salamon Hugóval készített a tatabányai közhasznú társaság megalkotásáról. (Művelődési otthoni alternatívák; a tatabányai variáns) Az 1994-ben készült beszélgetés egyik mondata dokumentatív erővel jelzi a művelődési házak kiemelkedő szerepét a hazai civil szektor megszületésében: „A múltkor próbáltam összeheszedni magamban, hogy mennyi mindennek a tere és szellemi megfogalmazója volt ez a ház és munkatársai. Vannak csoportok, ma létező egyesületek, alapítványok, amelyek nem léteznének, ha mi, mondjuk, ahhoz ragaszkodunk, hogy ennek itt kell működnie, a költségvetési intézményen belül és intézményen belül.” (Salamon Hugó, 205. o.)

A kulturális-közösségi célú építészet, ezen belül is elsősorban a MAKONA Kiszövevényező építészeti tervei alapján elkészült faluházak története – ugyan két írás is foglalkozik a témával – még részletesebb kifejtést is megérdemelt volna. Makovecz Imre építész *Dráma* című írásában megrendítően és őszintén leírja azt a nagy elszárást, ahogy elkezdtek az építést és a települések rehabilitációját. „... A hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején megindult valami megállíthatatlannal. Magam egyre-másra terveztem az új faluházakat, átalakításokat, toldásokat. Kerestük az anyagot a szinte pénz nélküli építkezésekhez. Visszatértem végleg a faanyaghoz. Jártam építőmmel az erdőt, rönköket válogatni. Egyszerű és élesíteni a közös érdek tudatát tévesz, tanács, lakosság, megye között. ... Mindent megrettem, amit csak tudtam, hogy helyi anyagokból, olcsón, a közösség céljainak és szépre épüljön a ház.” (170. o.) Péterfi Ferenc: *Faluházépítők találkozója 1987. december* című írásából megtudjuk, hogy Dunakömlőd, Pókaszpetk, Bóly, Győrvar, Bak, Somogyámsón, Kakasd települések szakemberei voltak jelen a találkozón. Makovecz Imre írásának az is nagy értéke, hogy megemlíti azoknak a szakembereknek a nevét, akik részt vettek a fejlesztő munkában: Varga A. Tamás, Beke Pál, Szentpéteri Zoltán, Kucsera Lajos, Pál Miklósné, Targuba Miklós, Lóránt József orvos, és további települések faluházait is felsorolja (Zalaszentlászló, Jászkisér). Érdemes megnézni Makovecz Imre épületeinek fotóit is a 29. oldalon (Jászapáti Művelődési Otthon kijárata), a 214. oldalon (Zalaszentlászlói Faluház), és a 343. oldalon (Visegrádi sportcsarnok). Sajnos a tartalomjegyzékben nincsenek feltüntetve a fotók és az oldalszámok, ahol megtalálhatók.

Köpf László: *Viták a művelődési otthonokról a 80-as évek második felében* (1991.) című írása, amely szerintem a kötet egyik legértékesebb tanulmánya, a 90-es éveket megelőző öt-hat év közművelődési rendezvényeiről, dokumentumairól és szervezeti reformjairól szól. Pontos adatkezeléssel, jól kiválasztott hivatkozásokkal mutatja be a szerző ezt a szinte teljesen feltáratlan, publikálatlan időszakot. Különleges szakmai csemege volt számomra az 1985-ös művelődési otthon konferencia előkészítő dokumentumainak elemzéséről készített összefoglaló. A konferenciáról Köpf László megjegyzi, hogy „Az intézménytípus történetében ez tulajdonképpen jelentős esemény volt, 1956-tól követően mindössze a harmadik. (174. o.) A konferenciát előkészítő vitákban van egy figyelemre méltó elem, „az intézmények helyi jellegének hangsúlyozása, sőt e vonás bizonyos értelmű túlfeszítése. (175. o.) A konferencia összefoglalóját így jellemzi a szerző: „1985-ben már nem esett szó a népművelésről mint az „osztályharc eszközéről”, s a kulturális piac elutasítása is úgy történt meg, hogy

lényegében elismerte létezését” (180. o.). A látzatcselekvések útján – átszervezések című alfejezetben az Országos Közművelődési Központ létrehozásának körülményeit, valamint a „fáradt káder-temetőnek” leírt Országos Közművelődési Tanács történetét teszi közzé a szerző.

Azt azonban fájjalom, hogy Hargitai Lajos neve csak a tanulmány 12. számú lábjegyzetében szerepel, holott a „rendszer-váltó” javaslatokban, 1986-ban, ő ment a legmesszebbre: „...Törvényre kell válni, hogy a művelődési közösségek szabadon szerveződhessenek, önállóan gazdálkodhassanak, jogi személyek legyenek.” A közművelődés egészét fel kell szabadítani az állami fennhatóság alól: „nem lehet állami feladatul szabni a közművelődési intézmények fenntartását és működését. Ennek független rendszereket kell lennie...”, melyet a tanács támogasson bizonyos kötelező mértékig, de azon felül – alku alapján – csak annyira, amennyire szükségesnek és jónak látja, a többi műljon az állampolgáron, a helyi közösségen. Csak így változtatható meg a népművelő szakmai érdekeltisége is. „A jelenlegi helyzetben a kinevezett népművelő az őt kinevező tanácsi hivataltól függ, annak van alárendelve, ezen belül ő tetszés szerint állapítja meg, mely formák kibontakozását gátolja. Ebbe a művelődés cselekvő részeseinek aktív beleszólása nincs. Így természetes, hogy a felfele függő népművelő az ő érvényesülését inkább támogató felső elvárásoknak igyekszik eleget tenni, mint a helyi lakosság igényeinek.” Ráadásul Hargitai Lajosnak az elmúlt tíz évben egy hátrányos helyzetű kistérségben sikerült is megvalósítania azt, amit ott, akkor kimondott, ugyanis azóta sikeres „közművelődési vállalkozó” és lapkiadó.⁵

A hivatalos művelődéspolitikai utolsó reformkísérletei fejezetből a szerzőnek az 1988-ban készített minisztériumi vitaanyaggal kapcsolatos véleményét tartom kiemelésre érdemesnek: „A kiindulópont az, hogy a művelődési otthon (miként a „létező szocializmus”) reformálható. Ebből következik, hogy a cím a „fejlesztés irányelveiről” beszél és nem a „fejlesztés” várható irányairól vagy lehetőségeiről. A válságok közt vergődő államszocializmus még felfellobbanó optimizmusa nem csak a címben érhető tetten” (186. o.).

II.

A kötet második fejezete a közösség- és településfejlesztési szándék címet kapta. „Valamire való múlt megteremtéséhez néha nagyobb erő kell, / Mint a jövőhöz: mindent pontosan a helyére kell tenni. / A rosszul elrendezett, rosszul megírt múlt / Földmad, visszajár, állandóan zavarja az embert.” Deme Tamás ezekkel az Illyés Gyula által írt gondolatokkal fejezi ki azt a szándékát, hogy a 70-es, 80-as évek hazai közművelődési kezdeményezéseit közös szakmai múlttá tegye. A magam részéről erőltetettnek látom azt a szerkesztési elvet, amely szerint a szerkesztők megpróbálták csoportosítani a kezdeményezéseket. Éppen azért voltak innovatívok a könyvben szereplő „mozgalmak” a maguk korában, mert nagyon összetett módon, egyszerre foglalták magukba az intézményi fejlesztésre, átalakításra vonatkozó szándékot és az intézmények tartalmának, tevékenységi módjának a megújítását. A népfőiskolai mozgalom például – emlékezetem szerint – intézményesülési törekvések is jellemezték a kezdetekkor. Ugyanez elmondható a falugondnok mozgalomról, de a közösségfejlesztési kísérletekről is. Hogy miért nem sikerült ezeknek a kezdeményezéseknek saját, új intézményhálózatokat létrehozni, miért maradt meg a hagyományos, általános profilú művelődési házi rendszer nagy tömbje, miért nem sikerült kisebb,

⁵ Bogárd és Vidéke Közéleti Hetilap – <http://www.bogarddesvideke.hu>

speciális szolgáltatásokat nyújtó egységeket „kiszakítani” ebből a több mint kétezer-öt száz egységet számláló intézményrendszerből, ez már inkább politológiai jellegű áttekintést igényel. Ellentmondásosnak látom, hogy a fennkölt illyési gondolat idézése után Deme Tamás a közösségi művelődés kezdeményezéseit, illetve az olvasótáborokhoz kapcsolódó mozgalmat bemutató cikkében elnagyolja a „múlt elrendezését”. Néhány ismert szakember nevének felsorolása után egyszer csak azt írja: „Nincs mód itt a kezdeményezőik neveinek sorolására, ám az eredményekre való visszalapozás hatalmas energiákról, termő gyümölcsről árulkodik” (219.o.). Miért nincs mód a szakemberek nevének leírására? Mátyus Aliz *Közös sors – a munkásszállási kísérletekről* című cikkében a 233. oldalon, nagyon helyesen, mind a harmincöt kolléga nevét és akkori munkahelyét, foglalkozását felsorolta, ezzel nagyon értékes szakmatörténeti dokumentumot is teremtve.

Kovács István: *Visszatekintés az olvasótáborokra* (2002) című cikkében az 1979-ben, Hatvanban elindított olvasótábor történetét idézi fel. Sajnos a táborokban folyó munka módszertanáról, gyakorlatias kérdésekről kevés szó esik, így a témát nem ismerő érdeklődők számára az írás nem ad elég eligazítást az olvasótáborokról. A saját élményen alapuló leírt szép visszaemlékező sorokat nincs okunk kétségbe vonni. A könyvtárosok vezetésével indított *Olvasó Népeért Mozgalom*, amelynek fő támogatója a Hazafias Népfront volt, kétség kívül jelentős hatást gyakorolt az akkori közművelődési munkára, de talán csekélyebbet a művelődési házakban folyó munkára.

Mindenkinek elolvasásra ajánlom Varga A. Tamás – Ver-

cesg Ilona: *Közösségfejlesztés a Bakonyban* című írását is, amelyben az 1983-ban Bakonyszentkirályon és két társközségében, Bakonyoszlopon és Cseszkenen indított közösségfejlesztési kísérletet mutatják be. A rendkívül őszinte, a felemelő és a konfliktusos helyzeteket is leíró elemzés nagyon tanulságos lehet a vidékfejlesztési elképzelések átgondolásához.

Kissé hiányolom, hogy nincs írás a Magyar Művelődési Intézet jogelődjeiben évtizedeken keresztül kiváló nemzetközi osztályok működéséről. Solymosi Judit és munkatársai nyelvtudásának, szorgalmának köszönhetően, nagyon sok írásos fordítás és aktuális nemzetközi szakmai hír jutott el hozzánk a korabeli külföldi közművelődésről. A könyvben szereplő kísérletek és a mögöttük levő gondolatok nemzetközi megfelelőiről időben értesülni lehetett, ezek nem kizárólagosan magyar találmányok voltak. A tanulmányokban, de legalább egy külön összefoglalóban be kellett volna mutatni a hajdani nemzetközi kapcsolatok történetét és eredményeit is.

Elképzelhetőnek tartom, hogy lesz olyan olvasó, akit visszariaszt, esetleg kifejezetten felingerel néhány írás stílusa, érzelmileg túlfűtött, nosztalgikus hangvétele. Ennek ellenére a közművelődés egy bizonyos időszakáról sok hasznos és elgondolkodtató információt lehet meg tudni a kötetből, ezért olvasásra ajánlom azt. A könyv elolvasása után határozottan olyan érzése támad az embernek, hogy évtizedek óta valahonnan valahová el akar jutni ez a szakma. De, hogy pontosan honnan indult és hová tart a közművelődés, ez már nem olvasható ki egykönnyen ebből a könyvből sem.

